

Omvendelse – om Hans Egede og det store værk

Af Erik Gant

Hans Egedes bøger OMSTÆNDELIG RELATION og PERLUSTRATIONEN¹ beretter hver på sin måde – den ene i dagbogsform, den anden systematisk beskrivende – om hans grønlandstid, fra det moderne Grønlands år nul og 15 år frem. De fortæller om landet og folket og ikke mindst om Egede selv, Nordlandskapelanen, der havde besluttet sig for at gøre Grønlands skæbne til sin, og sin skæbne til Grønlands. De vidner om en hård mand, stædig og rethaverisk, som kunne gå til yderligheder i bestræbelserne på at banke lidt kristendom ind i sine arme tilhøreres hoveder, men også et hjerte, der kunne bløde for dem i deres stor-slåede elendighed. *En sådan mand er guld værd*, er man ofte endt med at konkludere, måske mest fordi man ikke rigtigt har kunnet komme på andet.

Denne konklusions historiske korrekthed kan altså næppe betvivles, selvom der selvfølgelig resterer en del ting, som ikke vil falde på plads, mærkværdigheder eller genstridigheder, som ofte er blevet bemærket, og lige så ofte sluppet igen. I det følgende gør jeg et nyt

forsøg på, at få nogle af disse ting til at give mening. Den metode jeg anvender, kan sikkert minde om hin grønlænders, som heroisk forsøgte at begribe den hellige Treenighed vha. en spækampe. Det kan *fornuftigvis* ikke lade sig gøre, men fornuften kan ikke lade være med at prøve².

Een Philosophisk Drøm og Parabel

Udgangspunktet for denne, lad os sige, *umulige* del af emnet Hans Egede kan udmærket være ordet *guld*. Jeg hentyder hermed til Hans Egedes alkymistiske forsøg, nærmere bestemt til det afsnit, der indeholder *Een Philosophisk Drøm og Parabel*, det mærkeligste og mest omstændelige stykke i OMSTÆNDELIG RELATION. Der er tale om en alkymistisk tekst, hvor Hans Egede, *more Philosophico parabolisk-viis*, redegør for sin fremgangsmåde og de materialer, han har anvendt i sine eksperimenter, »at Forstandige deraf maa forstaae, om jeg har været paa rette Vej eller Ikke.«

I denne *Drøm og Parabel* begærer en *meget skøn Fyrstelig Person* en *Jomfru* »be-

hæftet med en arvelig Ureenhed», der gør hende ufrugtbar og på alle måder uskikket til ægteskab. Før en forening kan komme på tale, må hun renses, »sættes udi et Bad, for at svede og purgere, og indgives en kraftig Kiærligheds-Drik af Martis og Veneris hidsige Blod, hvorved hendes kolde og ufrugtbare Natur kunde opvarmes, og til Frugtbarhed beredes.«

Hun sættes altså i et bad, *bereedt af en Saturniske Brønd* og opvarmet af *Vulcano*, ikke én, men syv gange, hvorimellem den arme jomfru vederkvæges *ved Lunnæ kjølende Kraft* og opvartes og tjenes af *alle Saturni Børn*. Da hun endelig stiger op af badet, må man *forundre sig over hendes overmaade dejlige Gestalt og Skikkelse*, således også hendes fyrstelige bejler, der nu ikke længere kan holde sig. De må skyndsomst lukkes inde i et *berlig Christalliniske Brudekammer*, hvorefter døren låses forsvareligt bag dem, og nøglen overleveres til *Vulcano* at forvare.

Brudeparret kan nu omfavne hinanden *med inderlig Begiærlighed* og forlyste sig indtil afmægtighed og dånen. Men i stedet for at vågne op til fornyet elskov begynder parret at *sortne*, og en *mørk Taage* opstiger fra dem og fylder brudegemakket. Over dette syn bliver Egede så forskrækket, at han ubetænksomt og mod alle foreskrifter river nøglen fra *Vulcano* og åbner indtil gemakket, »hvoraf udgik saa gruesom og penetrant en Stank, dog uempfindlig, saa det nær havde kostet alle vores Liv, som der vare nærværendes.«

Overfor det *Philosophiske Collegio* må Egede nu stå til ansvar for, »at jeg ikke loed disse døde Corpora roelig hvile i

deres Grav, til Opstandelsens besluttede Termin, da af deres Aske den forønskede prægtige Solens Søn visselig skulle have opstået. Jeg erkjendte min Daarlighed med Fortrydelse, og dermed opvaagnede af min Philosophiske Drøm.«

På de umiddelbart foregående sider har Egede givet et mere ædruelig fremstillingen af forløbet og i det hele taget omstændighederne omkring sine eksperimenter, hvoraf man forstår, at det på det ene eller andet trin i processen – i sagens natur – er gået galt for Egede, at han erkender sin fejltagelse og opgiver sine fantasterier. Men hvad selve den alkymistiske proces nærmere bestemt har bestået i, er *more Philosophico parabolisk-viis* gjort uforståeligt.

Men endnu mere uforståeligt er det, at dette afsnit overhovedet forekommer her. Midt i den trolige strøm af relationer om stort og småt fra pionerernes virkelighed, fra den 3. juli 1721 til den 9. august 1736. Midt i den geografiske og åndelige udørk, langt udenfor lands lov og ret, med den sværeste opgave, man

overhovedet kan forestille sig: at lære landet at kende, lære at forstå de vilde, og få *dem* til at forstå, at de må *tro* – og at få det hele til at løbe rundt økonomisk. Midt i kulden, sneen, isen, i beklumrede og overfyldte stuer, med vægge der driver af fugt. Midt i alt dette sidder min-sandten den gode præst og er ved at tage livet af sig selv og sin familie med de nævnte sært penetrante og dog uempfindlige filosofiske dunster.

Rent faktisk lykkedes det ham kun at tage livet af to hundehvalpe og en vildmandspige, som tilfældigvis opholdt sig i stuen, mens Egede selv og hans familie, Giertrud og børnene, alle redder sig, takket være den gode Gud og indtagelsen af *Theriac*. På det Grønlandske Desseins vegne kan man kun glæde sig over dette udfald, over Hans Egedes åbenlyse anger og besindelse, og at han også denne gang holdt fast, ikke mistede taget. Så kunne man såmænd godt have undværet hans lidt for grundige redegørelse for omstændighederne omkring *pusteriet* og den tydeligvis lidt for ambitiøse Parabel. Forhåbentligt skal det altså blot ses som udtryk for Egedes blandede følelser af lettelse og forlegenhed.

Den alkymistiske beretning og Drømmen/Parablen er nedfældet i Relationen under den 12. marts 1727, og hele dette afsnit stikker voldsomt af fra omgivelserne, typografisk, ved sin længde, og selvfølgelig ved sit indhold. Omgivelserne er de dagligdags handlinger og tildragelser, handelstogter og besøg hos de omkringboende i embeds medfør, notitser om ting og sager, som på dette tidspunkt ikke længere er nye, eller hvor det nye ikke længere er nyt

men blot karakteristisk for Egedes omstændelige dagligdag.

Det er denne sammenhæng, der brydes med den 12. marts, hvor Hans Egede side efter side fortæller, først om ulykken, familiens redning og restitution, så om baggrunden, hvor han griber helt tilbage til sin tid i Bergen og sine første eksperimenter, om sin fremgang udi denne videnskab efter at være kommet til Grønland, den endelige fiasko og opgivelsen af den alkymistiske videnskab, for endelig at lade det hele munde ud i Een Philosophisk Drøm og Parabel, Fyrstelige Personer, Martis og Veneris hidsige Blod, alle Saturni Børn, Christalliniske Brudekamre, lystige omfavnelser. I dette selskab altså, hvor man kun – eller lige netop – savner Fanden og hans Oldemor.

Hele den pinagtige redegørelse skyldes Egedes fortsæt om »[...] oprigtig og omstændelig at fortælle, alt hvad jeg, for det Grønlandske Dessein at see befordred, mig have foretaget«, ligesom den skyldes hans ønske om at undskylde og forklare sig, at skabe sammenhæng mellem alt, hvad han foretager sig. Og at det er vanskeligt at få det til at hænge sammen, er hele dette afsnits omstændelighed et udtryk for. Hvad er sammenhængen mellem dette afsnit og OMSTÆNDELIG RELATION i øvrigt, mellem det *Grønlandske Dessein* og den middelalderlige kemi? Hvad er sammenhængen mellem på den ene side Egedes ærlige og redelige relateringer og på den anden side den mystiske og uredelige kunst, *som dog, efter mange fornuftige Folkes Tanker, aldrig er in rerum natura*? Spørgsmålet er altså, om det hele hænger sammen.

Materialiet

Det er ikke helt klart, mht. det *Grønlandske Dessein*, hvad Egede oprindeligt havde forestillet sig, og hvordan det stemte overens med hvad han fik. Hans planer byggede på spredte og usikre efterretninger om det Gamle Grønland, efterretninger som han imidlertid havde givet den stærkest mulige tolkning i henseende til at fremme, naturliggøre, sit forehavende: Om det, han hørte hjemme i Norge, fortæller han, at det »[...] virkede udi mig en hiertelig Commiseration over disse arme Menneskers elendige Tilstand, at de tilforne havde været Christne, og udi den Christelige Troe oplyste, men af Mangel paa Lærere og Underviisning vare nu igien forfaldne udi Hedensk Blindhed og Vildhed. Jeg ønskede derfor i mit Hierte, min Tilstand havde været saaledes, da vilde jeg holdt det for min største Lyksalighed og Glæde, om jeg igien maatte prædike Christum for dennem, og jeg syntes, man var hertil i Særdelighed forpligtet, i henseende, at de, som jeg tænkte, baade havde været Christne, som ogsaa vare af Norsk Folk og Extraction, og deres Land under Norges Krone beliggende.« (p 2)

Det er dette ønske om og denne forpligtelse til at føre *de arme vanvittige Grønlændere* tilbage i lyset, der udviklede sig til en besættelse, og førte til, at han af mange, såvel venner som fjender, blev betragtet som en vanvittig, en uansvarlig fantast. Ganske vist var der mange gode, kristelige og nationale, grunde til at iværksætte et grønlandsk *Dessein*. En eller anden, ikke nødvendigvis mig selv, sagde Egede, burde gøre det. Men hvem andre end Egede, spurg-

te hans omgivelser, var tosset nok til faktisk at gøre det? Så i Egedes værk lå der, foruden al mulig fortjenstfuldhed, en smittende galskab.

Og, måske først og fremmest, forekommer det hele i dag temmelig ubestemt. Hvem er de, disse vilde og vanvittige folk, som Egede langt om længe står ansigt til ansigt med i 1721? Der er tydeligvis ikke meget *gammelt norsk* over dem. Dvs.: ikke *meget*, men dog *noget*, med lidt god vilje, for Egede havde et godt øje for ruinerne, også de sproglige og genetiske, efter sine forfædre. Så at han senere konkluderede:

»Det er vist nok at disse idtzig Indbyggere udi Grønland, hvad den Vester Siide er angaaende, jo fornemmelig ere de gamle og fra første tid Wilde, og saa kallede Schrellinger deres Afkom; men at jo mange af de Nordske Siden ved Tidens Lengde med disse kand være blevne beblandede og naturaliserede, kand nogenledes, dog ikke til visse, sluttes af nogle faae iblant disse Folk endnu brugelige Norske Ord, overeenstemmende med det Norske baade af Benævnelser og Bemerkelse; saasom det ikke er utroeligt, at om endskiønt de Norske Colonier, af de Wilde ere blevne ruinerede, der dog nogle ere blevne til overs, hvilke Siden med hine ere forblandede og ere bleven til et Folk og Tungemaal.« (Perlustration, p 63)

Og tilsvarende mht. disse menneskers religiøsitet hedder det:

»Af Grønlændernes Vankundighed om en Skabere, skulde man fast komme på de Tanker, at de vare Atheister, eller Rettere at sige: Naturalister; thi naar man har spurt dem, hvoraf de meente at

Himmel og Jord have sin Oprindelse? har de ikke andet vist at give til Gien-svar, end det er saaledes af sig self. Men naar man eftertenker, at de have en Meening om Siælens Udødelighed, og at der er et andet og bedre Liv end dette; Disligeste at de inclinere for mange slags Superstitioner, ja ogsaa statuere et aandeligt Væsen, som de kalde Torngarsuk, hvilken de tillegge en overnaturlig Kraft og Virkning, skønt ikke Skabelsen, eller Chreaturenes Væsen, om hvis oprindelses Aarsage, de fortælle andre latterlige og urimelige Historier; Da præsupponerer os dette en Art af en slags Guds dyrkelse, endskiønt de self ikke forstaae sligt, eller for Fæiske Dumhed, veed at anvende dette Natu-rens Lius eller overblevne gnist af det medskabte Guds-Billede udi Siælen, til nærmere at betragte Guds usiunlige Væsen udaf hans Gierninger, som er Verdens Skabelse Rom. 1. hvorfor allehaande Superstitioner bliver dem i Steden for en religion og Guds dyrkelse.« (Perlustration, pp 108-9)

Egede fandt desuden, at grønlænderne i mange af deres skikke stemte overens med jøderne, hvorfor han var tilbøjelig til at tilslutte sig en vis forfatters (Adam Olearius') tanker, nemlig at grønlænderne, via Amerika og Afrika, skulle kunne være af jødisk extraction, af Kains fordømte og forvildede slægt (jvf. Perlustration, p 116). Men hvordan det nu ellers forholder sig, er pointen, at Egede midt i al elendigheden, i disse ruinerede mennesker, ser en *gnist*, tilstrækkeligt til at retfærdiggøre sin mission overfor sin Konge og sin Gud, begges storsindethed taget i betragtning.

Man har af og til sagt, at Hans Egede var skuffet over ikke at finde de gamle norske i live og velmotiverede for frelse. Sagen er i midlertid, at Hans Egede havde ordre til at gå ind ved Baals Revier, ved Vesterbygden eller lidt nord for den, hvor, efter alt hvad man vidste, de gamle norske ikke længere regerede. Landets *itszige* vilde indbyggere, af hvilken ekstraktion de så end måtte være, var hans udgangspunkt, hans fjerne og første stof.

Hans Egede forsøgte selv kun en enkelt gang, i 1723, at nå frem til Østerbygden, og derudover lod han grønlænderne gælde for den ægte vare. Ganske vist understregede han hele livet vigtigheden af at genfinde Østerbygden og de muligvis overlevende, i mørke og hedenskab hensunkne gamle norske. Men uanset Egedes følelser for den del af værket er der med denne argumentation i sig selv tale om bidrag til den løbende legitimering, naturalisering, af værket, af de *nye* norskes tilstedeværelse i og tilegnelse af landet. Det vigtige var at understrege forbindelsen tilbage til de gamle, landets *første* indbyggere. Og: så længe, hvis, i det omfang, disse ikke kunne findes, kunne landets nuværende befolkning uden videre indtage deres plads i det kristelige dessein. For Hans Egede var der i alle tilfælde mere end nok at tage fat på: et dybt fald ud i det hedenske mørke, og sikkert mere vild hedenskab end han nogensinde havde turdet drømme om.

Hedninge med Loven i hjertet

Disse *naturalister* er det altså, han sætter sig for at omvende i sit *opus contra natu-*

ram. Naturligheden eller primitiviteten var for Egede, ligesom de er det for os i dag, tvetydige begreber. Der er på den ene side den naturlige godhed, oprindeligheden, uskylden, det ubesmittede; på den anden side al dettes pervertering i hedenskabet, umenneskeligheden, som beskrevet i Paulus' brev til Romerne: »[...] de blev opfyldt af alskens uretfærdighed, ondskab, havesyge, slethed, og fulde af misundelse, mordlyst, kiv, svig og ondsindethed – hemmelige og åbenbare bagvaskere, gudshadere, voldsmænd, hovmodige, pralende, opfindsomme på ondt, ulydige mod forældre, uforstandige, upålidelige, ukærlige, ubarmhjertige.« (Rom. 1, 29-31)

I sin indstilling til de vilde svinger Egede frem og tilbage mellem de to betydninger, en stadig svingen, der vender op og ned på beskrivelsen af de arme, vanvittige grønlandere. For de menige grønlanderes vedkommende er der egentlig ikke direkte tale om de nævnte perversiteter og dårligheder. De beskrives f. eks. snart som *tugtige* og *høviske*, snart som liderlige deltagere i deres sædvanlige *Hore-Leeg*. Grønlandernes egentlige fejl er deres åndssløvhed: »Det er at beklage, at saa flygtige og behændige de, efter deres Maade, ere, til at opfinde adskillige Middel til deres Næring og Livs Ophold at søge, saa stor Dumhed og Koldsindighed udvise de, alvorligen at eftertænke den guddommelige Sandhed, som jeg, efter Muclighed, har søgt dennem at inculcere.« (p 78). Undertagelserne herfra er dels børnene – der viser sig ganske flinke og lærenemme, når de blot kan holdes væk fra deres forældre – dels *Angekokkerne*.

De sidstnævnte, *Hexen-Mestrene*, er de egentlige hedninge i Paulus' forstand, som på alle måder søger at gøre livet surt for *Pelleste*, som hexer over ham og hans familie og saboterer hans læsninger, som med deres *koglerier* og *abespil* forfører deres fredsommelige landsmænd og opfordrer til oprør mod, ja ligefrem til rovmord på kolonisterne (jvf. pp 195 ff)

Men, i grunden, som man siger, er grønlanderne et hjertensgodt folkefærd, faktisk de rene engle, dvs., specielt sammenlignet med de kolonister, som ankom i 1728, »[...] til Deels frivillige, til deels udtagne af Castellet og Børne-Huset, som bleve tilsammen copulerede, i allernaadigste Hensigt, at Landet ved samme skulle blive populeret, og Colonier anretted.« (p 241). Om disse, ganske urimeligt utilfredse og oprørske, *gemeene liderlige Folk*, mytterister, som det viser sig – om dem hedder det, at »[...] hvis den gode Gud ikke havde lagd de fleste af dem på deres Syge-Seng, da havde de uden Tvivl fuldkommet deres onde Forsæt. Vi maatte derfor, til vores Præcaution og Sikkerhed, forsyne vores Logementer med Gevæhr, og var beklageligt, at i den Stæd vi for vilde Folk og Hedninger, iblant hvilke vi boede, kunde lægge os ned, og sove tryggeslig, end og, naar man reisede langt borte fra Colonien med faa Folk, men iblant vore egne, som ville kaldes Christne, kunde vi ikke være sikre paa vores Liv.« (p 250)

Vi ved, at der var mange ting i denne fase, som ikke egnede sig til trykning, ting der ville have forstærket det englelige skær over grønlandernes hoveder,

hvorigennem Egedes forargelse over kolonisternes ukristelige adfærd kommer indirekte til udtryk. Som f.eks. når han skriver om *Grønlandernes Naturel og Sæder*: »Hvor en kommer Fremmed til et Huus, der skal hand aldrig bede om Mad, ihvor hungrig hand end er; det giøres og ikke heller behov; thi de ere i Almindelighed meget Kost giæve og velvillige til at tractere hinanden; og det som er saare berømmeligt, nesten have alting tilfælles; saa at om endskiønt der kand være nogle iblant, som intet har eller kand forhverve, saa lader de andre ham dog ikke sulte; men hand æder frit med dem, hvori de beskæmmer os Christne, som lader saa mange Fattige og Uformuende af Hunger crepere og forderves.« (Perlustration, p 70)

Den svingen, der her er tale om, er så at sige *organisierende* for Egedes bøger, for hans tanker om de vilde og hans forhold til dem overhovedet, ligesom den ofte kan observeres indenfor den enkelte sætning, hvor han formår fremstille grønlanderne på den ene side som et forvildet folk, hvori man lige akkurat finder en rest af lyset, en gnist – og på den anden side som den vildskab, der truer med at udslukke et hvert håb om frelse. Svingningen kan også observeres udover Hans Egede, f.eks. i forholdet mellem Hans Egede selv og hans blidere efterkommere, eller hos Paulus selv: »[...] thi når hedninger, som ikke har loven, af naturen gør, hvad loven kræver, så er de, uden at have loven, sig selv en lov; de viser jo, at den gerning, som loven kræver, står skrevet i deres hjerter, idet deres samvittighed vidner derom, og tankerne indbyrdes anklager

eller forsvarer hverandre«. (Rom. 2, 14-15)³.

Det mest bemærkelsesværdige ved denne diskurs over grønlandernes naturalistiske kristelighed er dens konsekvensløshed, altså, at den ikke betyder Egede noget. Den udgør blot det ene moment i den stadige svingen frem og tilbage mellem nedgørelsen og berømmelsen af grønlanderne, mellem Rom. 1 og Rom. 2, mellem uforsonlig dommedagstordnen og sentimental etno-excentrisme, mellem lykkelige grønlandere og arme vanvittige grønlandere. I den forstand handler det ikke om at drage konklusioner, men snarere om at svinge med.

Det glade vanvid

Metoden, hvormed Egede gik til sit værk, synes at have været den: at kaste sig ud i det. I dette ligger der også en karakteristik af hans forehavende: den indbyggede ubestemthed og usikkerhed i hele værket, uforberedtheden, som det i sagens natur måtte være – som på komplicere vis var en integreret del af værkets realisering. Det er denne usikkerhed i *dessein*et sammenholdt med den stædighed, ufravigelighed eller besatthed, hvormed Egede hjemme i Danmark-Norge havde arbejdet på at fremme det, der leder frem til karakteristikken af, *hvad* det var, han kastede sig ud i, nemlig: Det glade vanvid.

Der er en ting, der mere end noget andet bidrager til indtrykket af glad og smittende vanvid, en ting som allerede biskop Randulff tilbage i 1710 havde gjort opmærksom på, nemlig sprogproblemet. Et problem, som kom til at gen-

nemtsyre hele værket og forme den opgave, Egede havde sat sig for. Forstået som et kommunikationsproblem i bredeste forstand har det i princippet to sider, således også i Egedes udlægning, hvor man kan tale om to problemer eller to problemkomplekser:

For det første er der Egedes problemer med at lære de vildes sprog, hans *første og sidste Bekymring* efter at være kommet til landet. Han startede på bar bund, med at sukke til Gud og med ordet *kina*, hvormed han udspurgte grønlænderne om tingenes benævnelse. De eksisterende ordlister, udarbejdet af Olearius og Bartholin i det forgående århundrede, omtales ikke i OMSTÆNDELIG RELATION, og de har måske været Egede til ringe nytte formedelst grønlændernes uforståelige *Accent og Udtale*.

Selvfølgelig var det muligt at komme til en forståelse med de vilde grønlændere, hvilket de mange skikkelige hollandske skippere kunne betyde ham, men Egede var ikke (egentligt) kommet efter spæk, men efter et langt finere materiale. Og hans problemer var derfor også større, af helt anderledes dimensioner end de andres. I et tilbageblik på året 1725, 4 år efter ankomsten, skriver Egede om sine og kollegaens, den elskelige Hr. Tops, daglige bryderier med det vanskelige sprog »[...] hvilket gav os saa meget at bestille, saa det syntes næsten umueligt for os, at komme der udi til nogen ret Perfection og Fuldkommenhed; thi hvad vi i een Uge eller Maaned havde med stor Møje samlet og conciperet, det befandt vi den anden, at være urigtig, og derfor igien blev casset.« (pp 185-186)

For det andet er der, i Egedes udlægning, grønlændernes problemer med at fatte *Ordet*: »Vi veed, at jo større Vivacitet og Munterhed et Menneske er af, jo skarpsindigere er han og, og habilere at eftertænke en Sag, og føre sig den til Brug og Nytte. Grønlænderne ere i sig selv af saa stor Koldsindighed, Dumhed og Følesløshed, at de ikke lettelig tager sig noget til Hierte og Eftertanke, uden hvad de udvortes Sind og Sandser kand imprimere dem. [...] At Troen er Guds Gierning, og at Troen gives os ved Ordets Hørelse, vide vi af GUDs Ord, og befinde det ogsaa i Sandhed; men hvor enten GUDs Ord og Aand bliver forsmædet, eller og andre naturlige og udvortes Ubeqvemmeligheder hos et Menneske er i Vejen, der kand GUDs Ord ikke frugte, eller den Hellig Aand virke.« (Fortale)

Det er klart, at hvis man adskiller problemerne på Egedes måde, så kommer hans eget problem før grønlændernes. Dvs., selvom målet er det omvendte: at *ophyse* de arme mennesker, forudsætter dette, at han først sætter sig ind i *deres* kultur, som man siger i dag, i deres tænke- og levemåde, i deres forestillinger om himmel og hav, kortelig altså: at han kommer til *nogen Fuldkommenhed i Sproget*.

De fleste andre ville have resigneret overfor denne opgave, for det monstrøse, sublime eller uløselige i den, men ikke Hans Egede. Som den på samme tid ubøjelige og uhyre praktisk anlagte mand han var, gik han fortrosthedsfuldt i gang med at løse den. Møjsommeligt, uden *ringeste Manuduction*, maser han sig vej gennem dette sprog med dets

Laborinther og Irrgange, avancerer frem mod det andet problemkompleks, grønlanderne med deres Koldsindighed og fælske Dumbhed. Han tvinger sine egne sprogproblemer i baggrunden for at blive de indfødtes *oqaluttartoq*, der prædiker dem sønder og sammen, truer dem til andagtsfuld lytten, tordner mod dem for deres forvildethed, ligegyldighed, ufølsomhed og gudløshed – og som trøster de sultende, de frysende og de efterladte, og giver dem mod på at satse på det evige. Alt sammen på sit eget besynderlige *Kirendum*.

Sprog-problematikken kan betragtes som nært forbundet med den ovennævnte svingen mellem modstridende betydninger, dette system af små og store svingninger der organiserer OMSTÆNDELIG RELATION. Som sagt: For at nå til det punkt, hvor han kunne gøre sig forståelig overfor de indfødte, var han nødt til først at forstå dem. Han måtte i nærkontakt med dem, overvinde sin væmmelse ved den *Skidenvurenbed og utaalelige Stank*, der altid var i deres huse. Han måtte gå med på spøgen og som en anden heksemester – eller *spiritus familiaris* – blæse dem på maven. Kort sagt bruge alle midler for at nå ind bag disse menneskers koldsindighed, deres reservation og skyhed, for at finde ind til sit åndelige materiale og skabe sig et overblik over det. Han var, kan man måske sige, nødt til at identificere sig med dem.

På den anden side kunne han aldrig tillade, at det kom så vidt, for det ville være ensbetydende med den fuldstændige besmittelse og med en opgivelse af det store mål, de arme vanvittige

grønlanderes omvendelse, i forhold hvilket alt det andet blot var et middel. Sagen er altså, at målet for så vidt ikke lod sig forene med midlet. Egede var nødt til at bringe sig i inderlig kontakt med sine grønlandere, men samtidigt blev han holdt tilbage fra det af sine bagtanker; han måtte hele tiden passe på ikke at lade sig forføre i sin flirt med vanviddet.

Det er måske derfor, Egede svinger mellem to positioner, der samtidigt modvirker og implicerer hinanden, modificerer og kompenserer for hinanden. Afskåret fra dén inderlige forståelse, han har higet efter og bedt til Gud om at måtte bibringes, bliver han lidt for forstående i sit forhold til grønlanderne, dvs. sentimentalt idealiserende. Han har dog af og til forstået at trænge igennem deres koldsindighed, at nå ind til deres *ligesom i Dvale liggende Affecter*, som det hedder i Fortalen, og man forstår, at det har vakt hans egne følelser til live, og åbnet hans øjne for dette i bund og grund udmærkede, høviske og dydige lille folk.

Som sagt er der ikke tale om et billede af de vilde i sig selv, men i kontrast til de værste blandt, eller det værste ved, de civiliserede. Det er også i denne sammenstilling, at det kompensatoriske eller økonomiske aspekt træder tydeligst frem: Sygdom og død blandt grønlanderne kan som intet andet få den strenge mand til at føle med dem, menneskeliggøre hans forhold til dem; de syge og døende blandt koloniens i enhver forstand *gemeene* folk har han ingen medlidenhed tilovers for, takker tværtimod den gode Gud for at have

lagt dem i deres sygeseng. Her kan man også tale om ligesom i Dvale liggende Affecter.

Men altså: Netop i al den forståelse, Egede viser for grønlanderne, skal han finde plads til retfærdiggørelsen af sit eget værk. Netop i deres grundlæggende skikkethed skulle man forvente at finde deres skikkethed til at *antage den Christelige Lære og Kundskab*. Her har vi altså dette udmærkede folk, der så snildt har forstået at indrette sig efter forholdene, som lever fredeligt og ordentligt med hinanden, og som ikke begærer mere end de har – og som nægter at se deres forvildethed og pervertering i øjnene, nægter at erkende deres behov for omvendelse.

Signum exoptatissimum

Og på den måde svinger vi op og ned, frem mod bogens centrale afsnit, det hermetiske, side 212 til side 220 i den 408 sider lange OMSTÆNDELIG RELATION, eksklusive dedikation og Fortale. Der er gået 6 år siden ankomsten, hvilket vil sige, at Hans Egede endnu har 9 år til gode i landet. Endnu mangler han at opleve kolonisationsfremstødet i 1728 med opsendelse af en en hel *Guarnison*, genetableringen af *logen* ved *Nepisene*, tilbagetrækningen i 1731, der nær var blevet enden på Hans Egedes mission, det nye fremstød og herrnhuternes ankomst i 1733 – forskellige begivenheder og tiltag – udtryk for den kongelige bevågenhed eller mangel på samme – som Egede ikke selv har indflydelse på, og som han skildrer så kortfattet, distanceret og neutralt, som muligt. Han kan kun forsøge at opretholde kontinuiteten

i missionsarbejdet og så ellers – med blandede følelser af håb og ængstelse – vente og se, hvad sommerens skib vil bringe.

Men alt det er han lykkeligt uvidende om i 1727. Heller ikke den store koppe-epidemi, hans kone Giertruds Raschs død og hans egen hjemrejse kan han ane noget om. Men netop disse sidste og afgørende begivenheder, som han skulle give så bevægede skildringer af, modtager han et alkymistisk varsel om på dette tidlige tidspunkt.

Egede ville ganske givet have foretrukket at lade sin specielle fritidsfor nøjelse forblive uomtalt, men den tiltvinger sig vej ind i OMSTÆNDELIG RELATION. Egede mister kontrollen over det alkymistiske værk, og tvinges til på en eller anden måde at sandsynliggøre, at »ligesom jeg i alt det øvrige jeg har foretaget mig, har alleene hensigt til Grønlands Opkomst, og de arme Hedeningers Bæste, saa veed og Gud, at jeg i dette har ikke heller havd anden Hensigt.«

Han havde gjort sine første alkymistiske erfaringer i 1718 i Bergen, hvor han drev frustreret rundt, et *Vidunder for alle Mennesker*, uden embede og uden indkomster. I denne tilstand, i sin søgen efter måder at realisere sine vilde planer, besluttede han sig da for at satse på at fremstille den *Philosophiske Steen*, hvilket optog ham i næsten to år – uden andet resultat end ødelagte glas, *skidne Fingre*, og *dertil nogle Pengers Forliis*. De kemiske værker, han læste, forekom enten ganske tilforladelige, og indgav således Egede det forfængelige håb hurtigt og let at blive en *Adeptus* – eller de var simpelt-

hen uforståelige, »[...] saasom Sendivogii og Com. Bernhardi og fleres Skrifter, af hvilke jeg vel lærde, som jeg ogsaa i Sandhed havde befundet, at all Process-Kræmmerie var lutter Bedragerie, men i det øvrige forstod ikke mere af deres Hieroglyphiske og forblummede Talemaader, end som jeg havde læst et ubekiendt Sprog [...]«.

Men: »Efter at jeg var kommen til Grønland, stak mig atter Lysten at ville læse noget i forbemeldte Philosophiske Skrifter, og endskiønt jeg deraf ikke forstod mere end som tilform, saa blev dog altid en Lyst tilovers, og en Begjærlighed, ofte at repetere, hvad som læst var, og befandt at være sandt, at *lectio placet, decies repetita placebit.*« Egede finder altså tilfredstillelse i at lære lektien udenad. Han finder opmuntring i at vide, at han dog *ved* noget om emnet, og han fortsætter med at anskaffe sig bøger, indtil han er nået op på mere end *60 Chymiske Authores*, som han flittigt læser og eftertænker. Og minsandten om han ikke så småt vinder indsigt i disse skribenters *Terminos* og *Ta-*

lemaader, i sammenhænge og overensstemmelser de forskellige skrifter imellem.

Således opmuntret beslutter han sig for at føre sin *Theoriam til Praxin*. Han tager den rette materie, herunder *fiint* og *Puurt Guld*, og procederer som foreskrevet. Og alt går, som det skal: Efter 50 dages forløb begynder materien at blive ganske sort, det tegn, »[...] som Philosophi Adepti forsikrer in Regimine Saturni plejer at aabenbares,« *Signum exoptatissimum*, et sikkert vidnesbyrd om den opløsning, hvorudaf den lutrede materie skal genopstå. Men dette ser Egede formodentlig først i sit tilbageblik på processen; som det fremgår af den filosofisk-paraboliske beskrivelse, Drømmen/Parablen, mistolker han tegnet og ser sortningen som en fordærvelse af materien *ved Forseelse af en alt for stærk Varme*.

Han afbryder altså processen, og står som resultat tilbage med en *blyagtig Materie*, som *til sit forige Corpus ikke kunde reduceres*, og, *ej agtende Philosophorum Erindring og Advarsel*, med *den højeste Gift* i stedet for *den højeste Medicin*. Det hører med til det mærkeligt ubestemmelige ved dette afsnit, at Egede giver to grunde til at ophøre med sine eksperimenter. Der er dels den oplagte, sikkerhedsmæssige kan man sige, at det ganske enkelt er nær ved at lægge kolonien øde. Men dels også den filosofisk-tekniske, for, som Egede skriver: »[...] jeg formaaede aldrig mere at komme saa vidt, eller at see den Forandring i mit Verk, som jeg saa den første gang, skjønt jeg tvende gange forsøgte derpaa, og derudi brugte all optænkelig Fliid og Forsigtighed;

hvilket gav mig en stor Forundring, og kunde ej anderledes optage det, end at det ikke var GUds Villie, at jeg skulde komme til slig Videnskab.«

I alle tilfælde bliver lektien lært, og det ene store værk viger for det andet. Viger, men bliver samtidigt stående, som et utydeligt varsel, forbundet med det andet værk på en eller anden måde, men på en forvirret, måske drømmeagtig måde: snart som teori i forhold til praksis, som den kode, hvorigennem vi udlægger budskabet, snart omvendt som praksis i forhold til teori, som et forfejet og afbrudt eksperiment i forhold til det sande og uafbrydelige forløb efter naturens bog, den guddommelige hensigt eller hvad man vil.

Børne-Pokkerne

Den højeste Gift, i virkeligheden uadskilleligt forbundet med den højeste Medicin, på samme måde som opløsning og genfødsel, *solve et coagula*, og på samme måde som det naturlige og det unaturlige er forbundne, fordi alt kommer af Gud, og med lidt held engang skal vende tilbage dertil – denne gift-medicin tager i dette tilfælde form af et bakteriologisk ødelæggelsesvåben: grønlanderdrengen Carl. Denne Carl var en af de 5 grønlandere, der blev taget med til Danmark i 1731, det år, da kolonierne efter kongelig ordre pakkede sammen, og Egede kun med nød og næppe fik udvirket, at han selv, hans familie og et minimum af folk fik lov til at blive og holde værket i gang. I de næste par år kører Egede det *Grønlandske Dessein* videre på nødblus. I 1732 ankommer kongelig *travailleur* Mathis Jochimsson,

som giver Egede det berømte skudsmål: »Saadan en Mand er Guld værd.« Året efter ankommer så fædrelandets skib med de glædelige tidender, at værket, *ved GUds Naade, og Deres Kongelige Majestets høj-priselige Forsorg*, igen skal bringes op i omdrejninger.

Med skibet ankommer i midlertid også Carl, den eneste endnu overlevende af de 5 grønlandere. De 4 var én efter én døde i *Børne-Pokkerne*, og Carl selv har ikke langt igen:

»Den 4 September afgik ved Døden forermeldte fra Kiöbenhavn tilbage komne Grønlander, hvilken siden Ankomsten til Landet igien, blev Dag for Dag værre og værre, saa han paa sidstningen var ligere et Sceleton end et levende Menneske. Som der var ikke meget godt ved ham, saa stod og ikke heller meget godt af ham; thi han, efter GUds skiulte Raad og Domme, gjorde mange ulykkelige med sig, idet han, førend han døde, hist og her, hvor han havde været, havde befængt mange, som paa sidstningen bedrøveligen yttrede sig.« (p 344)

Carl er en ægte tragisk figur, en skidt knægt, forstår man, for den rolle han af forsynet er udset til at spille, urimeligt sejlglivet som han er, at sprede død og ødelæggelse blandt sine landsmænd. Og efter at sygdommen for alvor har givet sig tilkende, lader den sig med stor sikkerhed, på alle mulige måder, føre tilbage til Carl. Den 25. oktober døber Egede en kvinde ved kolonien, som kort efter dør: »Jeg kand ikke forbigaae her at anføre den mærkværdige Drøm, som denne Qvinde fortaldte os at have havd for nogen Tid tilforne, førend de be-

gyndte at blive syge, nemlig: Hun syntes, der kom een til hende, og sagde: At den fra Kiöbenhavn tilbage komne Carl, som var hendes Slægt, skulle dræbe alle sine Landsmænd. Udtydningen saae hun nu for Øjnene; Den første som døde, var hendes Mands Broder; thi han døde samme Morgen, som hun om Natten drømte dette.« (p 350)

Sygdommen sniger sig ubemærket ind på grønlænderne og i første omgang ved man ikke, hvad det er, man har med at gøre. Man kan kun iagttage, at den syge Carl inficerer de andre grønlændere på kolonien med en *forgiftig slem Skab og Kløde*. Af Egedes beskrivelse får man opfattelsen af en sygdom, som finder et særdeles modtageligt materiale i grønlænderne, men uden at give sig udtryk i genkendelige symptomer eller finde noget afløb. Men så, d. 24. september, skriver Egede:

»Nu begyndte det kiendelig at lade sig see, af hvad slags Sygdom mine Grønlænder vare døde af; thi Børne-Pokkerne slog i Hobetall ud paa næst-ovenmeldte Dreng Poul, hvilket ikke skeede med de andre, men bleve staaende i Huden paa dem, hvorføre de og maatte elændigen crepere af stor Brynde og Hidsighed, som fulgte med denne Sygdom.« (p 346). Og: »[...] fordi Børne-Pokkerne ikke kunde slaae ud paa dem, bleve deres Legemer baade brune og blaa, hovnede op, og af Næse, Mund og Ørne udflød Blod og megen Uhumskhed, som gav en ulidelig slem Stank fra sig, at ingen kunde være dem nær.« (p 350)

Og snart er sygdom, nød og elendighed alt, hvad man hører om.

Grønlænderne på kolonien og på bopladserne i omegnen, unge og gamle, gode og dårlige grønlændere, døbt såvel som hedninge – alle steder slår sygdommen ned, og de smittede er så godt som sikre på en elendig død. Nogle vælger at flygte langt bort fra kolonien, med det resultat at sygdommen spredes lige så langt. Grønlænderne, som de dumme og overfladiske væsener de er, har ingen begreb om smittefaren, for dette at man kan være smittet uden at det kan ses. [...] Saa det loed sig ansee, at GUd havde besluttet, at ødelægge dem alle.« (p 351)

Andre vælger den anden udvej, at søge hjælp og trøst på kolonien, heriblandt forhærdede gudsfornægttere, hvem sygdommen har fået til at indse behovet for frelse, hvis ikke fra døden, så dog fra yderligere pinsler derefter. Egede er i et forfærdeligt dilemma: Han ved ikke, om han skal opretholde de forholdsvis strenge krav til sine dåbskandidaters kristendomskundskab, eller om han i denne katastrofe-situation kan tillade sig at slå af på kravene: »[...] thi jeg finder ikke, at Christi Apostle havde forholdt dem Daaben, som gav den Christelige Lære Bifald, og i Eenfoldighed forlangede den« (pp 369-370). Når han tøver forlænge, må han bittert fortryde på den måde at have fortabt sit materiale.

Overalt ligger ligene og flyder. Grønlænderhusene bliver til fællesgrave, og selv må Egede op midt om natten og slæbe døde, giftigt stinkende patienter ud af familiens stue. I denne situation, i dette jordiske inferno, værre end det værste skræmmebillede, han nogen-

sinde har kunnet fremmane for sine skælvende tilhørere – her finder han for alvor den følelsesfuldhed, den inderlighed, den ærlige og enfoldige modtagelighed for det frelsende Ord, som han tidligere har sukket efter hos dette folk. For vinteren 1733-34 bulner Omstændelig Relation af beretninger om mennesker, der tappert går døden i møde, fulde af tillid til Egede og hans Gud, upolerede vildmænd, der udånder med et saligt-fortrukkent smil og en gylden sentens på læben, uafrystelige udtryk for oprigtig anger, eller rettere: oprindelig uskyld og sagesløshed, som skærer Egede i hjertet.

Men alt dette er ikke bare hjerteskrærende, ikke bare tragisk eller ubeskrivelig rædselsfuldt. Det er værre endnu, det er absurd. Egede kan ikke længere se ideen med det hele, og lige så stærkt som han tidligere higede efter at komme til Grønland, lige så stærkt ønsker han nu at kommer væk derfra. Han har rettet sine bebrejdelser mod dødningemanden Carl, og dernæst mod grønlænderne, der i deres uforstand og uansvarlighed har *strippet* omkring og smittet hinanden. Men sagen er, at denne guddommelige straf over grønlænderne forekommer ham uretfærdig, *GUds store Langmodighed og Barmhjertighed ugemæs.*

Dog er Egede endnu ikke parat til at gå i rette med sin Gud, Hans veje er uransågelige, og han bebrejder i stedet sig selv: »Ofte faldt mig ind med stor Fortrydelse, at jeg ikke tillige med andre, da vi bleve hiemkaldte fra Landet, ogsaa begav mig derfra, da havde disse arme Mennesker ikke geraadet i saadan Ulykke, men nu var min Bliven, og de fra

Landet henførte Mennesker og deres Oversendelse igien, en Aarsag dertil. Og da jeg tænkte at være kommen der til Landet til dem, til deres Frelse og Salighed, er det just udfaldet til deres Undergang og Fordærvelse.« (p 363)

Omvendelsen

Hans Egede sender sin afskedsansøgning med det hjemgående skib i 1734. Vinterens anstrengelser og sindsoprivelser har efterladt ham som en skygge af sig selv, legemligt og mentalt svækket, og hårdt ramt på sjælen, som det skal vise sig. Han har langt om længe mistet grebet om tingene. Det er ikke længere hans værk, og han er parat til, ikke at opgive det hele, men til at overlade det til nye kræfter. Egedes søn Poul vender denne sommer tilbage til Grønland efter 6 års studieophold i København, ikke, som han selv havde håbet, som søofficer, men som missionær. Sammen med missionæren Andreas Bing udsendes han fra København direkte til Disco-bugten, hvor der skal oprettes en ny *Loge*. Til assistance for Hans Egede ved den gamle koloni udsendes missionæren Martin Ohnsorg.

Senere på sommeren rejser Poul Egede ned for at gense sin familie i Godthaab, og da han erfarer hvor skidt det står til der, beslutter han sig for at blive. Året efter dukker også hans kollega Hr. Bing op ved Godthaab, drevet dertil af proviantmanglen ved Christianshaab, som den nye Loge er blevet døbt. Så Godthaab er i 1735 pludseligt velforsynet med missionærer, én gammel og udtjent og tre nyslåede, der er ved at fal-

de over hinanden ved søndagsgudstjenesterne.

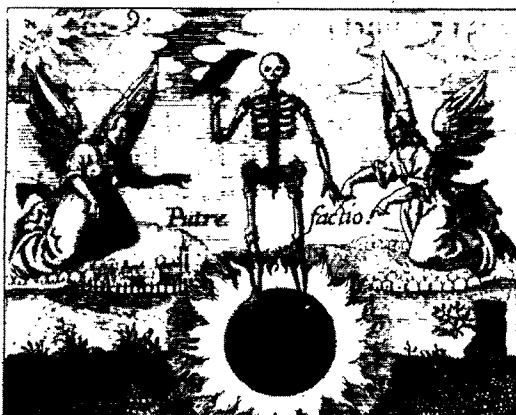
Den ny tid under købmand Jacob Severin, Grønlands Patron, er begyndt, og Egede har sine tvivl om holdbarheden i det nye arrangement. Han ved bedre end nogen anden, hvor vanskelige forhold Grønland byder sine velgørere, verdsligt såvel som åndeligt, og specielt hvor vanskeligt det er at skabe sammenhæng mellem de to sider af sagen. Og det er ikke blevet nemmere nu, hvor befolkningen i omegnen af den gamle koloni er noget nær udryddet. Efter epidemiens rasen er der ud af 200 familier i omegnen, som Egede opregner det, næppe 30 tilbage.

Og midt i denne atmosfære af genoplivning, reorganisering og behersket optimisme, går Egede rundt, ligesom lidt ved siden af det hele, med sin tvivl, som han ikke ved, hvad han skal stille op med. Han ved bare, at han vil hjem, »[...] i Tanke og Forhaabning, ved Hiemkomsten mere at skulle kunde contribuere til Verkets Nytte, end om jeg i Grønland skulde forblive.« (p 376). En knækket, bitter Egede, men også en Egede der viser nye sider af sig selv, en lutret, formildet *pellessingvoak*, uden de ellers så karakteristiske svingninger mellem det kole riske og det sangvinske. Han er begyndt at kunne spøge med sine grønlændere, at udvise en slags pædagogisk eller listig humor. Når de spørger ham, hvorfor han vil forlade dem, svarer han, at det skyldes deres forhærdethed og uimodtagelighed overfor hans og Guds Ord. Hvorpå de hjertensgode grønlændere går med på spøgen og protesterer på det kraftigeste. »Saaledes ville de stakkels

Folk altid have Ord for at være bedre end de vare, saasom de satte ald Sagen udi en udvortes Hørelse og Bifald, skjønt de i Hiertet fandt liden Rørelse og Bevægelse af GUds Ord, i Almindelighed at sige; Thi hos een og anden, som før er meldt, har dog GUds Aands og hans Naades Virkning ladet sig see og fornemme.« (p 391)

Egedes tvivl gælder ikke hans grønlændere. Den gælder ham selv, hvilket også vil sige hans Gud, som det bliver klart i Egedes sidste grønlændetid. Sommeren 1735 modtager han sin *Dimission* med tilsagn om, at der vil blive sørget for ham og hans familie efter hjemkomsten til fædrelandet. Men de kommer ikke afsted det år, for Egede tør ikke ud-sætte sin kone for overrejsens strabadser; hans *troe Sara*, der fulgte sin *Abraham* udi den hedenske udørk, er ikke i stand til at følge ham tilbage. Giertrud kom sig ikke over rædselsvinteren, men blev blot dag for dag svagere indtil det d. 21. december 1735 behagede, som Egede forbitret udtrykker det, *den alvise gode GUD at henkalde* hende ved døden. Igen-nem alle årene var hun hans pålidelige støtte og trøster, fast i troen når han selv var svag, og med hendes bortgang står han helt alene.

Denne vinter bliver han selv *upasselig*, og for første gang i hele sin grønlændetid rammes han af skørbug, og må opgive at passe sine embedspligter. Men som sagt er der på denne tid tre andre missionærer til at tage over, så Egede kan udmærket tillade sig at være syg. Siden hustruens død har han været plaget af *Melancholie og bekymmerlige Tanker*, som bliver værre dag for dag, og endelig, søndag d.

11. marts 1736, oplever han så sit personlige *nigredo*: På denne dag overfalder han af »[...] en haard og farlig Paroxysmus, nemlig; Jeg følede først i mit Hjerter den Dag saadan Had til GUD, og Af-skye og Leede, at høre hans Ord, saa jeg holdte mig derfra, og bragte den hele Dag for mig selv, uden at give min Tilstand tilkiende, ret bedrøvelig til Ende; og der jeg om Aftenen i samme Sinds Uroelighed og Forstyrrelse, vilde gaae til Sengs, kom der for mine Ørene suseende ligesom en Vind, hvilken foer mig lige for mit Hjerter, og i alle mine Lemmer og Ledemoeder, paa saa piinlig en Maade, som jeg ikke kand udsige eller fortælle. Mit Legeme begyndte at skielve og beve, saa var jeg ej heller mægtig at røre min Tunge, eller kalde paa Børnene, som vare i Stuen næst ved. Imidlertid var det ej anderledes for mig, end som min Siæl var bestæd i Helvedes Angest, og af Dødsens Baand omspændt.«

Reaktionen på de mange års *Viderværdighed* og *Modgang*, kulminerende i de guddommelige ækelheder under koppe-

epidemien, kulminerer nu i Egede selv. Det er en sort sol, der skinner på hans sjæls landskab, formørker det, får alting til at sortne og gå i fordærv. Det er det store værk, der tager magten fra Egede, omvender ham, og gør ham til en hedsensk gudsbespotter, der ikke ser andet end djævelskab i Hans gerninger. Det er på samme tid helt efter bogen og helt forkert og omvendt, og den arme vanvittige Egede oplever den uendelige angst, angsten for at fortabes og for ikke at ville det anderledes, og indser at han kun kan frelses ved at gå til grunde: »Men der jeg kom nu lidt til mig selv igjen, og kunde røre min Tunge, udbrød jeg med halv fortvivlende Ord, Ach og Vee-Klage, at GUD havde forladt mig. Dette foraarsagede, at mine Med-Brødre og kiære Børn gave sig til mig, og gjorde sin Fliid, at trøste mig udaf GUDs Ord, men jeg usle Menneske var ikke i Stand, at antage nogen Trøst; thi min Samvittighed fordømte mig, at jeg tænkte, jeg havde ingen Hielp hos GUD mere, Psal. 3. Alt mit Blod og Aarer var oprørdt, mit Legeme og alle Lemmer skalv og bevede; kortelig, jeg vidste for indvortes og udvortes Angest og Smerte ikke hvor jeg vilde hen. I saadan elændig Tilstand var jeg bestæd ungefær i to timer.«

Regenerationen

Efter denne sortning, *nigrum nigrius nigro*, kan det kun lysne for Egede. To dage efter angribes han igen af sin *Paroxysmus*, men, *GUD skee Ære!* kun i lettere grad. Den 1. april, første påskedag, er han atter istand til at prædike på kolonien, og selvom han stadig føler angst og beklemmelse, så styrkes han dag for dag,

og takker Gud derfor. For anden gang kan han nu sige farvel til sine grøn­lændere, og denne gang lykkes det ham at komme afsted.

Den 29 juli holder han sin afskeds­prædiken over Esajas 49, 4: »Min møje er spildt, på tomhed og vind sled jeg mig op – dog er min ret hos HERREN , min løn er hos min Gud.« Den 9. August går Egede med sønnen Niels og døtrene ombord på det skib, der skal føre dem hjem, medbringende sin *salige Hustrues døde Legeme*, som han ikke kan bringe over sit hjerte at efterlade. Efter en lang og farefuld rejse når de d. 24. september frem til København.

Alt i alt står vi ved Hans Egedes afrejse tilbage med to billeder: For det første billedet af den nedbrudte mand, der sammen men resterne af sin familie går ombord i skibet, efterladende sig resterne af sit store værk; for det andet bille­det af den brødbetyngede puster, der står ret for det høje Collegium, erkender og fortryder sine fejltagelser, modtager sin straf, for så at haste bort, overstadigt lettet over at slippe fra sit vanvittige forehavende med livet i behold. Disse to billeder er det altså, vi med det alkymi­stiske udgangspunkt ledes frem mod, le­des frem til at svinge mellem, uforene­lige som de er, og samtidigt ligesom indlejrede i hinanden.

Sidste dato i OMSTÆNDELIG RELATION er den 18. oktober 1736, hvor Ege­de indgiver en *Memorial* til Missionskol­legiet og Kongen vedrørende den grønlandske missions *Tilstand og Fata fra Begyndelsen*, og hvori han også fremsætter sine egne forslag til, hvorledes den *med nogen Frugt og Fremgang* kan fortsættes.

Grønlønderne må, siger han, alle vegne forsynes med dygtige lærere og kateke­ter, og disse må for Guds skyld lære sproget før de *oversendes*. Hvormed Egede er nået frem til OMSTÆNDELIG RELATIONS nutid, udgivelsesåret 1738:

»Samme mine aller-underdanigste Forslag fandt og allenaadigst Approba­tion, saa et Seminarium af Studentere, til Missionarier, og af Vaysen-Husets Ungdom, til Catecheter, efter Kongelig allenaadigste Resolution, blev anretted, hvilke alle af mig udi det Grønlandske Sprog skal informeres, førend de til Landet vorder hensendte.«

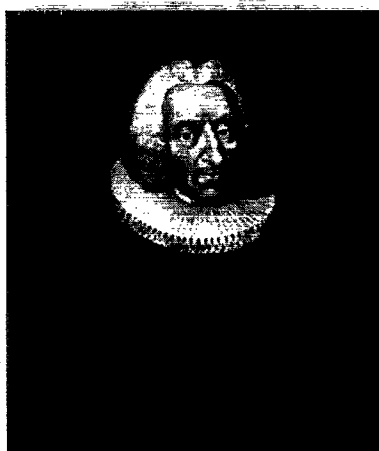
Resten er historie, som man siger. I 1741 udkom PERLUSTRATIONEN, der sammen med OMSTÆNDELIG RELATION gjorde Egede, denne Herme, som Louis Bobé⁴ kalder ham, berømt både i og uden for Danmark-Norge, og befæstede hans ry som kulturformidler. En god del af æren for PERLUSTRATIONEN tilkommer sønnen Poul, som Egede arbejdede tæt sammen med i fremstillingen af bibel­oversættelser og grammatiker over det kradsbørstige grønlandske sprog, alt­sammen til glæde for de arme vanvittige grønløndere, de arme vordende mis­sionærer og Egede selv. *Lectio lecta placet, decies repetita placebit*.

Egede terpede grønlandsk med sine studenter og Vaisenhus-drenge indtil 1747, hvor han opgav sin stilling som superintendent og inspektør ved den Grønlandske Mission, til dels som følge af de evindelige økonomiske problemer. Det var for dyrt for ham at holde hus i København. Sammen med sin anden hustru Mettea Thrane tiltrådte han sit

velfortjente otium, som for størstedelen blev tilbragt i Stubbekøbing hos datteren Kirstine og svigersønnen, sognepræst Lauritz Alsbach.

Egede døde den 5. november 1758, 72 år gammel, til det sidste ved godt helbred og humør. Endnu engang må han være blevet stukket af sin gamle lyst, for blandt hans efterladenskaber fandt man en ovn og andet udstyr, der hører til det store værk. På den økonomiske side er

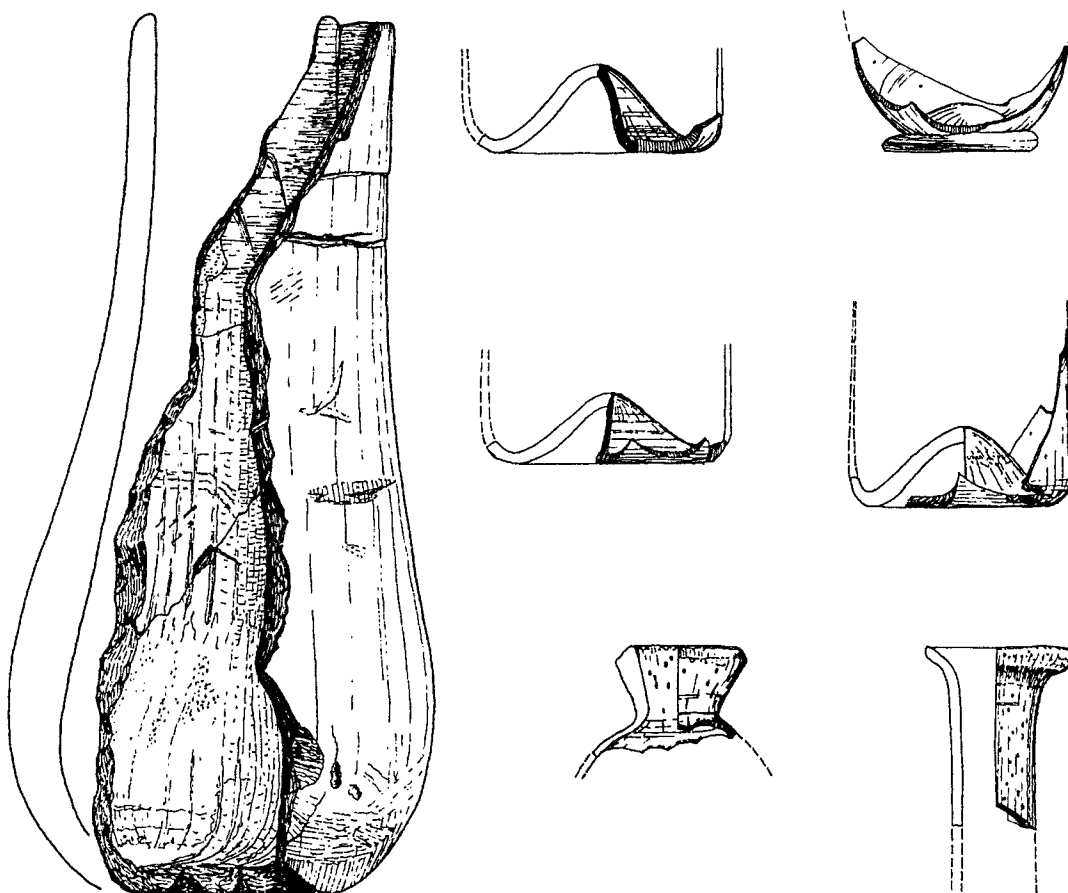
der som sagt intet, der tyder på at Hans Egede nogensinde blev en *Adeptus*. Men omvendt er det netop også foragten for jordisk vinding, der kendetegner den sande mester, for hvem målet er det *philosophiske* guld, den højeste medicin, livseliksiren. Alt sammen tjener det blot til at sandsynliggøre gravskriftens ord: *Berømmelig i Norge, Roesværdig i Danmark, Men udødelig i Grønland.*

Hans Egede, Grønlands apostel, malet af Johan Hörner. Det nationalhistoriske Museum, Frederiksborg. Illustrationerne side 228, 237 og 242 stammer fra Johan Daniel Mylius »Philosophia Reformata«, (Frankfurt, 1622), graveringer af Balthazar Schwan.

Noter:

1. Hans Egedes *Omstændelig og udførlig Relation Angaaende Den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse* [...] fra 1738 og *Det gamle Grønlands Nye Perustration Eller Naturel-Historie* [...] fra 1741 er udgivet samlet under titlen *Relation Angaaende Den Grønlandske Mission samt Det Gamle Grønlands Nye Perustration Eller Naturel-Historie* (Rosenkilde og Bagger, 1971). Det er denne udgaves foto-litografiske gengivelse af de oprindelige udgaver jeg læser. Sidehenvisningerne er, hvor intet andet er angivet, til *Omstændelig Relation*.
2. Jvf. Paul Egede, *Efterretninger om Grønland uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788* [...] (København, 1788), p. 60.
3. Det var Hans Egedes barnebarn, missionæren Hans Egede Saabye, der et halvt århundrede senere erindrede sig Paulus' ord om de naturalistiske kristne, i sin forundring over den frie grønlandske børneopdragelse og dens heldige resultater. Hans Egede Saabye, *Brudstykker af en Dagbog, holden i Grønland i Aarene 1770-1778* (Odense, 1816), p. 64.
4. Louis Bobé, *Hans Egede. Grønlands Missionær og Kolonisationsator* i *Meddelelser om Grønland*, bd. 129 (C.A. Reitzel, København, 1944), p. 276.

Tegninger af H. C. Gulløv fra Nationalmuseets publikation »Haabets Colonie 1721–1728« af H. C. Gulløv og Hans Kapel (1979).

Flasken til venstre, som ved de arkæologiske udgravninger blev fundet i Hans Egedes hus er af fedtsten, og den bærer tydelige spor af opvarmning over ilden. De fire flaskebunde og de to flaskehalse, som også blev fundet i beboelseshuset, stammer ikke, som de fleste af omtrent 300 flaskeskår, fra vinflasker. De har snarere indeholdt medicin eller kemikalier. De arkæologiske fund kan muligvis have været brugt i forbindelse med Hans Egedes alkymistiske eksperimenter.